

Matic Lukšič, Rok Matek

Ira Ratej

MUNDUS VULT DECIPI, ERGO DECIPIATUR

Finis origine pendet

Ko je Shakespeare med letoma 1598 in 1599 pisal komedijo *Veliko hrupa za nič* (*Much Ado About Nothing*), si je marsikateri motiv izposodil od drugih. Zaplet okoli zaljubljenecv, ki jima prevara prepreči srečno združitev, je bil pogost v literaturi renesančne Italije in eden izmed virov bi lahko bile *Novele* Mattea Bandella iz Mantove. Zgodba o služabnici, ki igra svojo gospodarico v kočljivem položaju, se pojavi tudi v Ariostovem *Besnečem Orlandu*, ki je bil preveden v angleščino leta 1591. Povsem nov pa je kontrapunkt ljubezenske zgodbe med dvema različnima paroma. Na eni strani sta romantična Hero in Claudio, ki se zaljubita na prvi pogled, in na drugi jezični Benedikt in jezikava Beatrice, ki neustavljivo obmetavata drug drugega s pikrimi in duhovitimi zmerljivkami. Nekoliko spominjata na slavni par iz *Ukročene trmoglavke*, ki ga je Shakespeare ustvaril leta 1590, se pravi nekaj let poprej. *Mnogo hrupa za nič* je ena najbolj priljubljenih komedij, saj v njej Shakespeare spretno prepleta prevare, spletke, skrivanje identitete, govornice, kar vse nudi obilico čustvenih vrhuncev.

Sodeč po nekaterih virih naj bi bila komedija prvič uprizorjena leta 1599. Od tedaj je doživela veliko odrskih postavitev. V Sloveniji je bila zadnjič uprizorjena leta 1961 v Drami SNG Maribor. Seveda je našla pot tudi na filmsko platno. Leta 1993 je angleški igralec in režiser Kenneth Branagh posnel film, v katerem se zvezdniška zasedba¹ igra skrivalnice na vrtu ljubke toskanske vile. Branagh spretno prepleta čustvene izlive s čutnostjo, zvesto sledi besedilu in tudi sam igra vlogo Benedikta. Dvajset let zatem je ameriški režiser Joss Whedon, ki je sicer bolj znan po filmu *Maščevalci* (*The Avengers*) in akcijski nadaljevanki *Agenti Shielda* (*Agents of S.H.I.E.L.D.*), posnel istoimenski film, ker ga je Shakespearova komedija popolnoma navdušila. Črno-beli film, ki so ga snemali v Whedonovi hiši z igralsko ekipo filma *Maščevalci*, je bil deležen dobrih kritik in je dosegel kar precejšnje število gledalcev. Whedon pripominja, da je v tej komediji moč najti vse elemente, iz katerih so stekane filmske uspešnice, od suspenza,

¹ Med drugimi je ob Branaghu igrala Emma Thompson v vlogi Beatrice, Denzel Washington v vlogi Don Pedra, Keanu Reeves je bil zlobni Don Juan, Richard Briers je upodobil Leonata, Kate Beckinsale in Robert Sean Leonard pa sta bila Hero in Claudio.

situacijske in karakterne komike, strasti, skrivalnic, prisluškovanj, melodramskih nesporazumov in tudi tragedije. Meni, da je zaplet povsem sodoben, saj tudi danes težko najdemo ženina, ki bi z lahkoto izrekel »usodni da«, ko bi izvedel, da ga je noč pred poroko njegova izvoljenka prevarala z drugim.

Kakor koli se že lotimo postavitve, se ustvarjalci vedno soočimo z vprašanjem, kaj je ta nič, okoli katerega se dela ves ta hrup. Je to ljubezen, ali morebiti čast in ugled? Se mogoče nič nanaša na celotno dogajanje ali samo na ples v maskah? Leta 2013 je Marius von Mayenburg, tudi pri nas priljubljen dramatik, priredil in tudi zrežiral to komedijo v berlinskem gledališču Schaubühne. Sodeč po kritikah je svojo postavitev osredičil okoli ljubezni kot socialnega konstrukta in vse skupaj odel v zelo poudarjen trash-pop imaginarij, v katerem se vse podredi plesu v maskah in zamenjavi identitet. Mayenburgov odgovor na vprašanje, kaj je tisti nič, je nedvoumen: to je ljubezen, ki ni nič drugega kot rezultat družbene manipulacije. Ljubimo, ker je to družbeno posredovan vedenjski vzorec. Ljubezen je torej stvar odločitve, nekakšna maska spolne sle, ki z vidika evolucije vodi k najpomembnejšemu cilju: razmnoževanju in ohranitvi vrste.

Omnia vincit amor

Shakespeare v svojih komedijah in tragedijah fenomen ljubezni razpre v široki pahljači in v vsej njeni ambivalenci. Ljubezen je lahko pogubna, lahko je neuslišana in destruktivna ali pa povsem pasivna. Za sabo pušča trupla, lahko vodi v srečen ali nesrečen zakon, vnaša razdore, zbuja sumničenja, združuje in razdružuje, povzdiguje in poniža ter v ljudeh zbuja najplemenitejše pa tudi najnižkotnejše impulze. Se pravi, je gonilna sila, ni pa zgolj pozitivna. Ima izjemno moč, saj posameznike malodane obsede, zamegli njihov razum in presojo. Ne ozira se na spol, stan ali raso in nihče ni imun pred njo. Tudi zato se poraja dvom, da bi se lahko nič iz naslova nanašal na ljubezen, saj je ta vtkana malodane v vsako Shakespearovo stvaritev kot poglavitno gibalo.

Gašper Tič že v naslovu nakazuje odgovor, da ves ta trušč sproži trač. Tudi sam uporabi obrekovanje, osiranje in govornice kot pogonsko gorivo komedije. Messina tako postane Tračistan, z gostilnico Pri Maši, ki nosi ime po tujki, lepi oštirki, ki se je primožila od drugod. Zgodba tako dobi bolj slovenske obrise, četudi so nekatera imena ostala italijanska. Leonato, denimo, je oštir in ne več vojvoda. Njegov zakon z Mašo škriplje, finančna situacija tudi ni najboljša, zato se na vse kripelje trudi oddati obe hčeri v zakon. Shakespearov Leonato nima žene in ob hčerki Hero je pohčeral še Beatrice, pri družinskih zadevah mu pomaga brat Antonio.

Tako Messina kot Tračistan sta območje miru, vojna se bije drugje in vrnitev vojske sproži val vznemirjenja v obeh, le da v Tračistan namesto pehote priletijo piloti. Njihov poveljnik Don Pedro, nekoliko zagonetni lik pri Shakespearu, se v Tračistanu sprosti do te mere, da nam razkrije tako svoje veselje do poseganja v usode drugih kot tudi svojo spolno nagnjenost do istega spola. Njegov zagrenjeni brat Don Juan (Don John) pri Shakespearu ne skriva svojega prezira do bratovega uspeha in sreče drugih. Skupaj s svojima pomočnikoma (Borraccio in Conrad) pri Shakespearu nastavi Leonatovo služabnico Margareto, preoblečeno v Herina oblačila, v objem Boraccia

Vid Žgajner, Matic Lukšič, Dejan Gregorič, Tomaž Gajšt, Primož Fleischman, Tanja Ribič, Rok Matek, Jože Šalej, Filip Samobor, Tina Potočnik, Karin Putrih, Iva Krajnc Bagola, Anja Möderdorfer, Uroš Smolej, Mojca Funkl, Katja Škofic

in s tem uspešno prepreči poroko med Claudiem in Hero. V Tičevi priredbi pa se prelevi v Don Svedra, ki rokuje z najmočnejšim orožjem 21. stoletja: informacijami oziroma medijem, še natančneje: s tabloidom. Tračistan tako dobi časopis, medtem pa Župnik iz vinske usedline že napoveduje razmah danes splošno razširjenih internetnih informacijskih platform.

Ljubezen je tudi v Tičevem *Traču* osnovno osišče. Dvema ljubezenskima paroma z melodramatičnimi zapleti doda še dva. Zaljubita se že rahlo odcvetela Margareta in Don Svedrov asistent Boraccio, ob njiju pa še Don Pedro in Župnik. Boraccio je pri Tiču metafora sodobnega prekarca, ki počne vse, kar mu je ukazano, in se spotoma povsem razčloveči, saj v svoji ubogljivosti spominja na psa. Šele Ljubezen ga ponovno vzpostavi kot človeško bitje. Župnik je sprva konvencionalno dobrodušni alkoholik, a ko se na koncu izkaže, da je gej, v imenu ljubezni zapusti Cerkev in se skupaj z Don Pedrom odpravi nekam proti severu. Ljubezni je pri Tiču še več kot pri Shakespearu in večje ji postavlja ovire na poti do uresničenja. Situacije mojstrsko preplete do te mere, da konec razreši z *deus ex machina* – z množičnim ljubezenskim poljubom, ki prežene zlo. Ljubezen torej premaga zlo oziroma trač. Shakespeare požene zlobnega spletkarja Don Juana v neznanu, Tič ga najprej klonira in pomnoži, kot se množijo in klonirajo trači in njihovi prenašalci, ter ga nazadnje uniči z manifestacijo resnične ljubezni. V opoziciji sta torej ljubezen in trač, prva zaseda mesto resnice, trač pa je izenačen z lažjo. Na prvi pogled ta shema drži, vendar kot ljubezen tudi trač ni zgolj enoznačen.

Publica fama non semper vana

Če je ljubezen bolezen, potem je trač virus. Tisti, ki ga sliši, je okužen in okužbo prenese naprej. V angleškem jeziku je jezikovna razlaga besede *gossip*, ki jo je v literaturi prvi uporabil prav Shakespeare, precej nevtralna. *To gossip* pomeni z drugim govoriti o zasebnosti nekoga tretjega. Če nekemu povemo, da ima naš sosed nov avto, to še ni opravljanje. Beseda *gossip* namreč izvira iz *god sip*, ki označuje nekoga, ki nam je blizu, sorodnika, prijatelja in zaupnika. Se pravi, opravljamo, ko informacijo o nekem tretjem delimo s tistim, ki nam je blizu.

Pri nas se opravljanja drži bolj negativen predznak. *Opravljati* pomeni: »*pripovedovati kaj resničnega, vendar slabega o kom*«. Skratka, pri nas ni pomembno, komu govorimo, ampak je pomembnejša negativna intenca. Mi torej rečemo, da ima sosed nov avto, ker je bahač. Če pa pribijemo, da ima sosed nov avto, ker krade, je to že *obrekovanje*, ki ga SSKJ opredeli takole: »*dajati neresnične, zlonamerne izjave, s katerimi se jemlje komu ugled*«. Trač pa SSKJ definira kot »*govorico, predvsem zasebne narave, navadno objavljeno v medijih*«. Ko v mediju objavimo, da je naš sosed skorumpiran, kar dokazuje njegov novi avto, torej tračamo.

Biološki izvor opravljanja ali obrekovanja, kot ga opiše Robin Dunbar v svoji študiji *Grooming, Gossip and the Evolution of Language*, pa opravljanju podeljuje širši smoter, saj njegov izvor poišče pri naših genetskih sorodnikih – šimpanzih. Ti imajo zapletene socialne strukture. Študije so pokazale, da vsaj 20 odstotkov svojega časa namenijo negovanju kožuhov. Pa ne svojih, temveč se pri tem opravilu zavzeto posvečajo drug drugemu. Kožuhe

skrbno trebijo in prečesavajo, odstranjujejo nečistočo in zajedalce. Seveda ima to početje tudi svoj higienski namen, ampak z obiranjem šimpanzi vzdržujejo in razvijajo socialne stike, zgladijo napetosti in negujejo medsebojne odnose. Tako so se vedli tudi naši predniki. Z večanjem števila pripadnikov istega plemena se pri naših prednikih pojavi tudi potreba po sodelovanju, skupnem načrtovanju in tudi vzdrževanju medsebojnih razmerij. Sočasno z večanjem možganov se razvije govor in fizično obiranje nadomesti verbalno opravljanje. Kot vemo, je obiranje vedno intimna izkušnja. Dokazano je, da se več kot 80 odstotkov naših pogovorov suče okoli tistih, ki so odsotni, ker najraje izmenjujemo informacije o tretjih osebah. Tako je naše obiranje v socialnem smislu učinkovitejše kot opičje, saj lahko v krajšem času obdelamo več posameznikov in si hkrati utrjujemo mesto na družbeni lestvici.

Slednje potrjujejo tudi visoke naklade tabloidov, ki so polni informacij o zasebnem življenju drugih. Del skrivnosti o planetarnem uspehu Facebooka, YouTubea, Twitterja itd. je tudi v tem, da smo z njimi ves čas na tekočem z novicami o drugih. Te objave si delimo, jih všečkamo, komentiramo in tudi sami objavljamo informacije o svojem zasebnem življenju. Čeprav ima to tudi negativne posledice, se jih tukaj ne bomo dotikali. Spomnimo se samo, da kadar ti prispevki iz zakladnic zasebnosti dosežejo veliko število ogledov, rečemo, da so postali *viralni*, kar kaže na njihov tračarski izvor. Bistvenejše je, da obiranje razumemo kot eno izmed človekovih potreb, ki ni nujno negativna. Tračistan je pred prihodom Don Svedra metafora za človeško skupnost, kjer se informacije še prenašajo verbalno in ima obiranje socialno funkcijo. Informacije lahko popači šum v komunikaciji, kar pomeni, da se sporočilo potvori in spremeni, vendar se ne pretvarja, da je čista resnica. Šele z nastopom medija se razmerja korenito spremenijo, saj si tabloid prilasti mesto razkrivanja resnice in zanalašč reciklira laži in tako ljudsko obiranje spremeni v industrijo trača.

Quidquid latine dictum, altum videtur

Že pri Shakespearu sta ljubezen in opravljanje neločljivo povezana, se medsebojno podžigata, vozata dogajanje in sprožata obrate. Želja po drugem se manifestira v hlepenju po informacijah; in ko na mesto informatorja stopi škodoželjnejš, nismo daleč od tragedije, kot je to v primeru Hero in Claudia. In vendar so prav govornice tiste, ki premagajo prezir in nadutost drugih dveh junakov. Beatrice in Benedikt se zaljubita, ko od bližnjih izvesta, da se pod masko zmerjanja in vihanja nosu pri obeh sramežljivo skrivata naklonjenost in zaljubljenost. Skratka ljubezen in obiranje imata veliko skupnega: dogajata se v območju intimne, sta nalezljiva, sta nepogrešljiva, nezaustavljiva in lahko sprožita dobro ali slabo. Nista si nasprotna, pač pa delujeta komplementarno.

Tako nam tudi Tičev *Trač*, ki kar poka po šivih od satire, komičnih situacij, ironije in tudi avtoironije, ne ponuja dokončnega odgovora na vprašanje, zaradi česa so Tračistanci zagnali toliko »*nepotrebne razburjanja*«, kot frazo »*mnogo hrupa za nič*« pojasni SSKJ. Proti ljubezni ni cepiva, niti proti traču. Lahko pa se naslednjič, ko vas zaščemi trač, odločite, da ga ne prenesete naprej. Če pa si ne morete pomagati, ne imejte slabe vesti. Obiranje je evolucijska dediščina, ki ji tako ali tako ne morete pobeigniti.